СЕРІЯ «Психологія»

УДК 821.161.2+291.21

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-1\(1\)-76-82](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-1(1)-76-82)

Пособчук Руслана Михайлівна магістрантка Навчально- наукового інституту міжнародних відносин та соціальних наук, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039, тел.: (067) 460-88-29, e-mail: ruslana.posobchuk@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8935-9292>

Куртакова Анна Олександрівна доктор філософії в галузі права, доцент кафедри цивільного та господарського права Інституту права ім. князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039, тел.: (050) 264-00-30, e-mail: anita-k@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-9475-6911>

РОЗУМІННЯ ЕДИПОВОГО КОМПЛЕКСУ ЧЕРЕЗ АНТИЧНУ МІФОЛОГІЮ

Анотація. Для розуміння зв'язку між міфами і їх користю в психоаналізі варто розібратися в двох поняттях - міф і несвідоме.

Несвідоме - це особлива психічна система зі своїм власним способом вираження. Ядро несвідомого становить успадковане психічне утворення. Слід виділити деякі його особливі властивості такі як первинний процес, перебіг поза часом, заміщення зовнішньої фізичної реальності внутрішньої психічної реальністю. Ці ж властивості можна приписати і міфам.

Що таке міф, звідки і як він утворився? Тлумачний словник російської мови Ушакова дає наступне визначення міфу - древнє народне сказання про богів і героїв, і в переносному сенсі - вигадка,. А одже найперший світогляд, який склався у людини було анімістичним або магічним мисленням, тією ж вигадкою. Згідно з З. Фрейду, анімізм - це вчення уявлень про душу, в широкому сенсі слова про духовних істот взагалі. Є ще поняття аніматизм - вчення про одухотвореності уявлень неживої природи. Магія становить ядро анімізму і представляє первинне вчення про духів. Магія використовує спеціальні методи для досягнення своїх цілей, тут ще немає місця одухотворення природи. Підпорядкувати природу, захиститися від небезпек і ворогів - ось різноманітні цілі, яким може служити магія за допомогою магічної дії. Наприклад, щоб уникнути посухи примітивні люди викликали дощ шляхом "гри в дощ", а щоб сприяти родючості відсилали чоловіка і жінку зробити статевий акт в поле. Сила магічних приписів перебуває у владі

асоціацій ідей і звідси виникає основний принцип "всемогутності думок". Мотиви, які змушують вдатися до магії це - бажання людини. Все, що він творить магічним шляхом має статися тому, що він цього хоче. Бажання є рушійною силою. У цьому подібність міфології і несвідомого. Існує також думка, що сам психоаналіз є сучасним різновидом міфології.

Свого часу З. Фрейд ставився з повагою до міфології, як проекції психології і активно використовував кілька персонажів з давньогрецьких міфів таких, як Едип, Нарцис для розуміння деяких психічних процесів. Наприклад, розглянемо міф про Едіпа, який добре ілюструє конфлікт, який проходить людина на третій стадії психосексуального розвитку, в честь якого З. Фрейд однойменно назвав «Едиповим комплексом». Вся емоційна драма була вже промальована у вигляді міфу про Едіпа і психоаналітична інтерпретація допомагає заглянути в процеси розвитку несвідомих процесів.

Ключові слова: міфологія, психоаналіз, комплекси, дитина.

Posobchuk Ruslana Mykhailivna Master's student of the Educational and Scientific Institute of International Relations and Social Sciences, Interregional Academy of Personnel Management, Frometivska St., 2, Kyiv, 03039, tel.: (067) 460-88-29, e-mail: ruslana.posobchuk@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8935-9292>

Kurtakova Anna Alexandrovna Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor of Civil and Commercial Law, Institute of Law. Prince Vladimir the Great, Interregional Academy of Personnel Management, Frometivska St., 2, Kyiv, 03039, tel.: (050) 264-00-30, e-mail: anita-k@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-9475-6911>

UNDERSTANDING THE OEDIPAL COMPLEX THROUGH ANCIENT MYTHOLOGY

Abstract. To understand the relationship between myths and their benefits in psychoanalysis should understand two concepts - myth and unconscious.

The unconscious is a special mental system with its own way of expression. The core of the unconscious is an inherited mental formation. It should be noted some of its special properties such as the primary process, the passage of time, the replacement of external physical reality by internal mental reality. The same properties can be attributed to myths.

What is a myth, where and how was it formed? Ushakov's explanatory dictionary of the Russian language gives the following definition of a myth - an ancient folk tale about gods and heroes, and in a figurative sense - fiction. After all, the very first worldview that developed in man was animistic or magical thinking, the same fiction. According to Freud, animism - is the doctrine of ideas about the soul, in the broadest sense of the word about spiritual beings in general. There is also the concept of animatism - the doctrine of the spirituality of ideas of inanimate

nature. Magic is the core of animism and represents the primary doctrine of spirits. Magic uses special methods to achieve its goals, there is no place for the spiritualization of nature. To subdue nature, to protect oneself from dangers and enemies - these are the various goals that magic can serve through magical action. For example, to avoid drought, primitive people caused rain by "playing in the rain," and to promote fertility sent men and women to have sex in the field. The power of magical precepts is in the power of associations of ideas, and hence the basic principle of "omnipotence of thought." The motives that make you resort to magic are human desires. Everything he creates magically must happen because he wants to. Desire is the driving force. This is the similarity between mythology and the unconscious. There is also the opinion that psychoanalysis itself is a modern kind of mythology.

At one time, S. Freud respected mythology as a projection of psychology and actively used several characters from ancient Greek myths such as Oedipus, Narcissus to understand some mental processes. For example, consider the myth of Oedipus, which well illustrates the conflict that a person goes through in the third stage of psychosexual development, in honor of which S. Freud called the "Oedipus complex." The whole emotional drama has already been depicted in the form of the myth of Oedipus and psychoanalytic interpretation helps to look into the processes of development of unconscious processes.

Keywords: mythology, psychoanalysis, complexes, child.

Постановка проблеми. Стародавні міфи добре відображають внутрішні конфлікти людини і наочно показують наслідки тієї чи іншої поведінки. Для древніх народів вони служили прообразом - герой міфу уособлює людську особистість. Цікаво, що є багато варіацій і інкарнацій в міфах найрізноманітніших культурах, але у них всіх є загальна схожість послання самих історій. Це говорить про те, що психіка людини багато в чому універсальна і міфологічні герої служать загальними архетипами психіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню даного питання сприяли праці Н. В. Зборовська, Т. Парсонсом, З Фрейд, К. Г. Юнг, К. Девдери, Г. Левченко.

Мета статті – дослідити значення античної міфології щодо «едипового комплексу».

Виклад основного матеріалу. Міф про Едіпа і виникнення поняття «едипового комплексу» в психоаналізі.

Жорстокий цар Фів Лай, отримав страхітливе пророкування про щойно народженого сина, що той стане його вбивцею. Він злякався і наказав кинути немовля-сина зі зв'язаними ногами в безлюдній місцевості гір Киферона. Едип був чудесним чином врятований і вихований в Коринті. Отримав він своє ім'я «Едип», що на грецькому означає затерплі ноги. Досягнувши повноліття, він пішов в Фіви і по дорозі вбив Лая, не знаючи, що він - його батько. На той момент, Сфінкс, монстр з тілом лева, головою жінки і великими крилами мучив жителів Фів загадкою. Він вбивав усіх, хто не розгадав загадку. Едип,

розгадавши загадку, став героєм і визволителем міста, і в нагороду отримав трон і дружину царя Лая - Іокасту. Едип одружився з удовою Лая, Іокасте, не знаючи, що вона - його мати. У них було четверо дітей. Через багато років страшна чума наздогнала Фіви, вбиваючи безпорадних людей. За прогнозом чума покине Фіви після того, як знайдеться вбивця царя Лая і буде покараний. Едип шукав правду і відкрив, що це він же і був вбивцею власного батька і одружився на власній матері. Дізнавшись про це Іокаста повісилась, убивши себе, а Едип виколов собі очі і став сліпим.

Едип не знав, що був усиновленим і коли дізнався про пророкування, яке пророкувало йому вбивство батька і одруження на матері, він розумів значення табу і вирішив подалі піти з дому, щоб уникнути невірною вчинку. Так сталося, що на шляху до Фів він убив Лая, свого батька, не знаючи про це. Але символічно цей же батько вже кастрував його ще при народженні, скувавши йому ноги, як символ фалласа. У цьому міфі бажання Едипа вбити свого батька і мати свою матір видається цілком несвідомим, тому міф служить хорошою моделлю для невротиків, які так само мають подібне несвідоме бажання. Але одночасно несвідомо вчинене вбивство не позбавляє вчинила злочин від подальшого покарання - навала чуми на підданих і самобичування через усвідомлення порушення табу - Іокаста вбиває себе, а Едип позбавляє себе зору. Ізолюючи себе сліпотою, він так символічно відмовляється від контакту з реальністю, що в психоаналізі означає відхід на психотичний рівень.

Варто зупинитися на понятті табу, порушення якого і є причиною виникнення «едипового комплексу». З. Фрейд в роботі «Тотем і Табу» описує так: «Обмеження табу є нічим іншим, ніж релігійні і моральні заборони. Вони зводяться ні до заповіді бога, а забороняються власне самі собою ... [...] .. Wundt називає табу найдавнішим неписаним законодавчим кодексом людства. Загальноприйнята думка, що табу древні богів і сягає часів, попереднім якої б то не було релігії» [1].

«Едипів комплекс» займає центральне місце в теорії психосексуального розвитку Фрейда і в разі не вирішення стає ядром неврозу. Суть комплексу полягає в тому, що у віці 3-6 років прегенітальна фаза розвитку змінюється на домінуючу генитальну. І метою всіх інфантильних бажань в цьому віці є сексуальний акт з батьком протилежної статі, що є табу на підсвідомості. У дитини з'являється страх (кастрації) і почуття провини. Він вірить, що батько своєї ж статі є сильним суперником і може каструвати його і тому дитина повинна знайти рішення перенаправити свої сексуальні бажання не на первинні об'єкти, а зовні. На цьому ж етапі у дитини розвивається почуття провини за несвідоме бажання вбити суперника, батька своєї статі. Такі тенденції витісняються в несвідоме і тоді можуть виражатися у вигляді сновидінь. Процитую роботу К. Абрахама «Міф і сновидіння»: «Діти, схильні до нервових або психічних захворювань, вже в ранньому віці демонструють надмірну любов або сильне неприйняття обох батьків або одного з них. У сновидіннях вищезгадана тенденція проявляється особливо чітко, як і в симптомах розвивається пізніше захворювання». К. Абрахам описує комплекс так:

«Трагедія Едипа створює у нас ілюзію виконання наших дитячих бажань, в той час як ми самі в процесі розвитку замінюємо сексуальний потяг до матері і неприйняття батька любов'ю і повагою»[4].

Зворотний «едипів комплекс» - історія Ганеші в індійській міфології

Джерелом індійської міфології можна окремо виділити Махабхарату. «Махабхарата» - літературний твір, як найбільший збірник народних епосів і оповідань, що датуються з 4 століття до н.е. За своїм обсягом перевершує давньогрецький епос Іліада і Одиссея разом узятих. «Махабхарата» джерело багатьох образів і сюжетів для південно-азійських народів. Є кілька загальновідомих індійських міфічних героїв. Ганеша, божество з головою слона - один з найпопулярніших божеств в Індії. Так ось історія його появи має цікавий психоаналітичний сенс.

Ганеша - син Шиви і Парваті. За однією з версій, коли Шива надовго поринув у медитацію на горі Кайлаш, Парваті відчула себе самотньою. Вона потерла поверхню свого тіла і з цієї субстанції створила хлопчика, якого вона поставила охороняти біля своїх дверей, звелівши нікого не пускати. Хлопчик захищав приватність матері і коли Шива повернувся, він його не пустив до Парваті. Шива розсердився і відрізав голову хлопчику. Коли Парваті почула про те, що сталося вона сказала Шиві негайно повернути хлопчика до життя. Початкова голова більше не підходила і першу голову, яку Шива знайшов це була голова слона, яку він причепив хлопчикові. Він так само усиновив хлопчика, назвавши своїм «сином», зробивши його ватажком ган (послідовників Шиви).

З психоаналітичної точки зору це ілюстрація зворотного боку історії про Едипа, де не син вбиває батька, а навпаки батько вбиває сина. Ганешу створила мати поодинокі (але за допомогою тертя, як символ статевого акту, або скочування шкіри, а точніше сказати куркуми), і щоб стати сином свого батька, Шиві потрібно бути вбитим, іншими словами видозмінити або внести свій вклад, щоб прийняти Ганешу, як сина. На відміну від історії про Едипа, у цій історії не трагічний кінець, а навпаки репрезентація реінтеграції. Шива, батько Ганеші, відокремлює Ганешу від матері і вводить його в свій світ, роблячи його ватажком своїх послідовників (ганов) і пропонує йому вже безтурботну близькість з матір'ю. Історія Ганеші як зворотний едипів комплекс показує процес самоосвіти. Останнє є відмінною рисою східних міфів, де трапляється нагода інтеграції в суспільство, на відміну від західних міфів, які ведуть до замикання на собі - в сторону втрати, провини і відчуження [2].

«Едипів комплекс» у дівчаток або «комплекс Персефони»

Дівчина не знаходиться в симетричному положенні в той момент, коли вона входить в едипальну трикутну ситуацію; відділення від матері у неї набагато менше, ніж у хлопчика. Позиції Едипа і Персефони неоднакові. Складно простежити аналогію міфу про Едипа з такою ж наочною показовістю для дівчаток, для яких конфлікт на едипальній фазі відбувається дещо інакше. Цікаву версію для розуміння процесу проходження едипового комплексу у

дівчаток привели М. Куліш і Д. Хольцман, провівши паралель цього процесу з міфом про Персефоне. Нижче наведу зміст міфу [5].

Кора (Core) (в перекладі з грецького означає дівчинку, незайману) була дочкою Деметри і Зевса. Вона збирала квіти на лузі з іншими дівчатами, і коли вона вибрала особливо хорошу квітку - нарцис, земля розкрилася у неї під ногами, і її викрав Аїд, бог смерті. Вона стала дружиною Аїда в потойбічному світі і отримала нове ім'я - Персефона. Тим часом Деметра прийшла з Олімпу на землю, щоб відшукати свою дочку. Зевс також брав участь в цьому пошуку і намагався переконати Аїда відпустити Персефону. Обманом Аїд змусив Персефону з'їсти сім насінин (в класичній міфології вживання в їжу насіння являє собою сексуальний союз) і цим вона була пов'язана з ним. У різних версіях поїдання насіння було представлено по-різному - від обману і небажаної дії до свідомого і добровільної дії Персефони. Домовленості між богами стало те, що Персефона проводить одну третину року в підземному світі і дві третини на землі зі своєю матір'ю. Це пов'язано з порами року. Зима - це період, який Персефона проводить з Аїдом, а весна і літо - це сезони, які вона проводить на землі[3].

Дівчинка спершу любить матір на оральної фазі, потім вона повинна розлюбити, як вибір либидинозного потягу і направити його на батька. У дівчинки в едипальну фазу виникає заздрість до пеніса і вона сердиться на матір за те, що та її народила дівчинкою. Вона розчаровується в матері. Але і з татом неможливо дівчинці ідентифікуватися, оскільки вона не володіє пенісом. У підсумку в несвідомій фантазії дівчинка бажає народити дитину (як символ пеніса згідно З. Фрейду), таким чином замінивши матір і зайняти місце при своєму батькові. Це перший конфлікт, з яким вона зустрічається, який змушує її сприйняти себе як жінку і одночасно викликає страх і почуття провини. Дівчинці складно зрозуміти хто вона, оскільки своїм тілом в три роки вона не схожа ні на матір ні на батька. І на відміну від хлопчиків у дівчинки дозволяється едипальний конфлікт вже в підлітковому віці з появою вторинних статевих ознак. Міф, відображає едипальної дилеми лояльності по відношенню до батька і матері, страх втратити цноту і страх дорослої сексуальності. Цікава символіка квітки нарциса, тобто коли дівчинка дозріла вона провалюється в царство Аїда і позбавляється невинності, правда з батьківською фігурою у вигляді Аїда (брат Зевса або тіньова сторона батька). У міфі видно, як дівчинка змагається з матір'ю, від якої вона одночасно і залежить, тому що мати - її перший об'єкт любові. Власне тому М. Куліш і Д. Хольцман припускають, що «комплекс Персефони» можна використовувати як специфічний комплекс для дівчаток [5].

Висновки. Отже, вищеописані три міфи допомогли з різних сторін підійти до розгляду едипового комплексу - відкрити більше граней. Тобто таким чином аналіз міфів допомагає розширити розуміння психічних процесів. У різних культурах міфи дуже схожі за змістом і посилю з незначними розбіжностями у вигляді імен богів і якихось деталей, це все показово, як успадковане несвідоме.

Література:

1. З. Фрейд, «Тотем и Табу» 1913г
2. «Исучая Индуизм. Ключевые концепции и методы» 2007г редакторы С. Миттал и Г. Турсби Стр. 306, Глава 22, автор Пол Б. Кортрайт Studying Hinduism. Key concepts and methods, 2007, S. Mittal, G. Thursby
3. Стаття «Эдипов комплекс в современном психоанализе» Sanja Borovecki-Jakovljevic and Stanislav Matacic Coll. Antropol. 29 (2005) 1: 351–360 UDC 616.89-008.442 Review "The Oedipus complex in the contemporary psychoanalysis"
4. К. Абрахам "Сновидение и миф. Очерк по психологии народов" 1909г
5. KULISH N., D. HOLTZMAN, Int. J. Psycho-Anal., 79 (1998) 57.

References:

1. Freud, Z. (1913). Totem i Tabu [*Totem and Taboo*]. [in Russian].
2. Mittal, S., Thursby, G. (Eds.). (2008). *Studying Hinduism. Key Concepts and Methods*. Routledge [in English].
3. Borovecki-Jakovljevic, S., Matacic, S. (2005). "The Oedipus complex in the contemporary psychoanalysis". *Coll. Antropol*, 29(1), 351–360 [in English].
4. Abraham, K. (1909). *Snovidenie i mif. Ocherk po psikhologii narodov* [*Dreams And Myths: A Study In Race Psychology*]. [in Russian].
5. Kulish, N., Holtzman, D. (1998). *Persephone, the loss of virginity and the female oedipal complex*. Int. J. Psycho-Anal., 79(1), 57-71 [in English].